

УДК: 321.01+330.101](100)

DOI: 10.24144/2078-1431.2022.2(29).130–139

Сергій Філіпов,
аспірант
кафедри міжнародних відносин
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

СЦЕНАРНЕ УПРАВЛІННЯ МАЙБУТНІМ ЯК МЕТОД КОНСТРУЮВАННЯ МЕНТАЛЬНОГО ПРОСТОРУ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

У статті розглянуто сценарний метод конструювання реальності, яка редукована до поняття ментального простору індивіда. Ця стаття є практичним застосуванням синергетичної моделі конструювання ментального простору в міжнародних відносинах. Сутність моделі полягає у механізмах впливу на складну динамічну систему міжнародного середовища за допомогою малих резонансних впливів та створення атрактивних структур. В якості прикладу розглянуто кейс: воєнний напад Росії на Україну як точка бифуркації у структурі взаємовідносин цих країн та малий резонансний вплив на вибір сценарію війни.

Ключові слова: ментальний простір, конструктивізм, сценарне управління, конструювання майбутнього, конструювання реальності.

The article discusses the scenario method of constructing reality, which is reduced to the concept of the individual's mental space. This article is a practical application of the synergistic model of mental space construction in international relations. The essence of the model lies in the mechanisms of influence on the complex dynamic system of the international environment with the help of small resonant influences and the creation of attractive structures. As an example, a case was considered: Russia's military attack on Ukraine as a point of bifurcation in the structure of relations between these countries and a small resonant influence on the choice of the war scenario.

In this article, an approach is made from the point of view of classical constructivism, which makes it possible to consider international relations as construction by agents. The analysis is made on the example of a case: the beginning of the war between Ukraine and Russia on February 24, 2022 from the point of view of discourse analysis.

The scenario management method in the synergistic model of mental space construction makes it possible to find points for resonant influence on an open complex system. This management shapes the image of the future, fixing it as an attractor for a complex open system of international relations. In particular, this was demonstrated by the example of V. Putin's speech when he announced a «special military operation» on February 24, 2022. What is seen as an attempt to introduce a discourse into the relationship between Ukraine and Russia, which would affect the course of hostilities in the interests of the agent. Such a small resonant impact on society at the bifurcation

point was intended to provoke the course of the military invasion according to the given scenario. In general, this case well illustrates the constructivist paradigm of N. Onuf, when «we construct the world, the world constructs us.»

Key words: *mental space, constructivism, scenario management, future construction, reality construction.*

Постановка проблеми. Актуальність роботи демонструють останні тенденції у міжнародних відносинах, де дедалі більше проявляються пост-модернові ознаки розмивання — як в «масштабному» аспекті (спускаються на рівень індивіда та його свідомості), так і в топологічному сенсі (розширюються на поле образів, смислів та дискурсів). Сучасні виклики дедалі більше актуалізують питання просування у цих «полях» національних інтересів та вимагають стратегій захисту від агресивних інвазій зовні на рівні міжнародної пропаганди. У статті розглянуто сценарне управління як метод конструювання реальності, який є частковою імплементацією синергетичної моделі конструювання ментального простору в міжнародних відносинах.

Ментальний простір виступає чинником формалізації свідомості та реальності, що дає змогу аналізувати ці феномени. Синергетичний підхід як постнекласичний світогляд дає змогу знаходити точки впливу на ментальні простори за допомогою малих зусиль. Сценарне управління як інструментарій синергетичного управління дозволяє спрямовувати складні відкриті системи у потрібних напрямках.

У статті здійснено підхід із точки зору класичного конструктивізму, що дає змогу розглядати міжнародні відносини як конструювання агентами. Аналіз зроблено на прикладі кейсу: початку війни між Україною та Росією 24 лютого 2022 р. із точки зору дискурс-аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен ментального простору ще мало вивчений у теорії міжнародних відносин. Це поняття спочатку формувалося в працях Ж. Фоконье та М. Тернера як когнітивна концепція блендингу. Згодом ці ідеї під різними назвами розвивали Т. Оклі, Ш. Колзон, Дж. Лакофф. Проблемами та питаннями ментального простору як феномену некласичної психології займалися такі зарубіжні вчені, як В. Франкл, К. Левін. «Ментальна карта» у «географічній психології», як спроба описати внутрішній багатовимірний світ сформована роботами К. Лінча, Ф. Шемякіна, У. Найссера. Ментальний простір окреслено в працях В. Клочка, Т. Ходжабагіянц, А. Леонтєва. Варто зазначити, що триалектичну концепцію ментального простору як блендинг реального та віртуального просторів досліджували М. Косарі, А. Амурі, Е. Соджа, В. Шойнар.

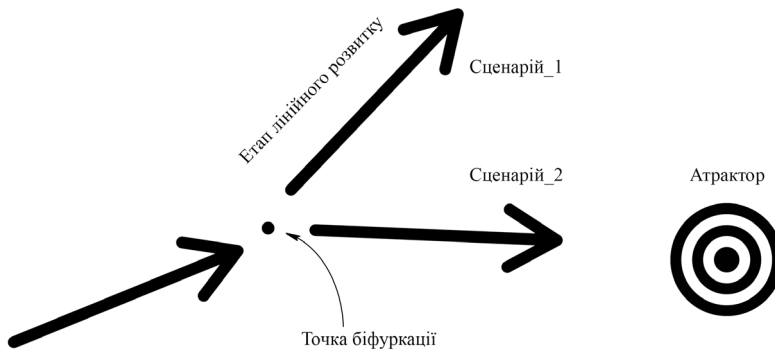
Ментальний простір у різних напрямках вивчали й вітчизняні вчені: О. Стасевська, Л. Анучина, І. Ковальська-Павелко, Ю. Купчишина, Ю. Давидюк, В. Ущина. Про його конгруентність писали І. Іщенко, О. Башкеєва, П. Петров. З точки зору синергетики описували його А. Ніколаєва, Н. Далевська.

Мета статті - дослідити сценарний метод як спосіб впливу на ментальні простори з метою їх конструювання у міжнародних відносинах.

Результати дослідження. Поняття ментального простору важко піддається визначенню і, як часто це буває, існує велика кількість підходів до способів його означення. У цій роботі під ментальним простором будемо розуміти картину світу індивіда, його внутрішній світ, місце мислення та концептуалізації знань та досвіду. Варто зазначити, що з такої точки зору постулюється ідея, що ментальний простір є феноменом саме індивіда, оскільки тільки він має такі властивості, як свідомість, інтенціональність тощо. Усі інші групові випадки ментального простору, як – то «ментальність країни», «культурологічний менталітет» тощо, не підпадають під це визначення.

Дослідження сценаріїв розвитку ментального простору, у тому числі й у міжнародних відносинах, у рамках цієї роботи ґрунтується на синергетичній моделі конструювання ментального простору. Якщо коротко, то ментальні процеси у ментальному просторі протікають неоднорідно: лінійні етапи розвитку змінюються кризовими явищами — точками біфуркації. У ній система робить вибір із кількох сценаріїв розвитку. У цей момент змусити систему вибрати необхідний варіант можна за допомогою малого впливу [15].

Як видно на рис. 1, після проходження такої точки перед системою відкривається «віяло» можливих сценаріїв розвитку. На ілюстрації показано два схематичні варіанти: сценарій 1 та сценарій 2. Хоча, звісно, на практиці їх може бути більше. Також варто підкреслити, що під час конструювання ментального простору дослідження сценаріїв варто розпочинати завчасно, не чекаючи проходження системою точки біфуркації.

Рис. 1. Схема проходження точки біфуркації

Під час проходження системою точки біфуркації вона стає дуже вразливою до імпульсів — як внутрішніх, так і зовнішніх. Незначний вплив на систему може виводити її на один із шляхів розвитку, які в рамках цієї роботи називаються сценаріями. Власне, на цьому і ґрунтується сценарне конструювання майбутнього, коли систему виводять на потрібний для агента сценарій. Нелінійність розвитку системи у точці біфуркації з різноманітними варіантами розвитку створює розгалужену множину сценаріїв, з яких можна виділити основні. На систему впливає не тільки минуле та

фактичний стан системи в конкретний час, але й майбутнє. Вплив майбутнього може використовувати людина відповідно до впливу атрактора. Такий погляд на сценарний розвиток подій створює принципово інший підхід до управління, коли бездіяльність може сприяти розвитку системи у правильному напрямі. «У такому випадку людина має діяти відповідно до установок східної (буддійської чи даоської) свідомості: піддатися течії, аби перемогти; недіяння є найсильнішою дією [10, с. 94]».

У сценарному управлінні використовується конструювання майбутнього. Важливо підкреслити, що у такому випадку мова йде саме про конструювання, коли у цього процесу є ініціатор (агент) — на відміну від передбачення майбутнього з точки зору футурології. Цей процес передбачає вибір інструментарію із широкого спектру можливого. Так, наприклад, для цього використовується культура, яка має потенціал для конструювання майбутнього [14]. Тому розвиток власної культури та посилення її позицій принаймні всередині країни зводиться в певному сенсі до суверенітету щодо такого конструювання.

Варто зазначити, що конструювання майбутнього — це взаємний процес. З одного боку, воно відбувається в рамках конструювання ментального простору в міжнародних відносинах. Воно проводиться агентом процесу в його інтересах. З іншого боку, майбутнє конструюється індивідом у власному ментальному просторі. Як зазначають І. Добриніна та М. Кременчуцька, зараз відбувається парадигмальний поворот у науці, який «спрямовується від вивчення того, що існує, до вивчення того, що виникає» [11, с. 86].

Виходячи із класичного уявлення, майбутнє — це те, що відбудеться. У лінійній парадигмі це зображується як частина математичної осі абсцис — промінь праворуч від точки теперішнього часу. І майбутнє, а точніше бачення його образу [4], у такому випадку «виникає в теперішньому від зіткнення минулого і майбутнього [8, с. 77]». З точки зору синергетики, майбутнє розглядається інакше — це один із сценаріїв розвитку системи. І варіант сценарію обирається нею під час проходження точки біфуркації.

Образ майбутнього має виглядати переконливо — в цьому проявляються його атрактивні властивості. Переконливість образу як цілісної картини майбутнього, яка має атрактивні властивості, формується через дискурсивні практики. Переконливість сценарію як майбутнього розвитку системи впливає із атрактивних властивостей образу майбутнього. Таким чином, сценарне управління важко відділити від конструювання атрактора — це часто єдиний процес, який протікає з огляду на синергетичність системи.

У рамках конструктивізму реальність, а отже й образ майбутнього, конструюється як соціальна реальність через мовні акти. З точки зору Н. Онуфа, вона конструюється через висловлювання, за допомогою яких через директивність агенти направляють інших на певний шлях [6]. Тобто ці правила не управляють поведінкою людей, не конструюють поведінку, а підштовхують на певний алгоритм. У міжнародній політиці Н. Онуф виділяє три категорії таких правил, котрі транслуються через мовні акти:

- репрезентативи;
- директиви;
- комісиви.

Хоча дехто розуміє Онуфа, що соціальні правила транслюються лише через репрезентативи, а не через усі три типи мовних актів. Однак загалом репрезентативи можна пояснити, як логіку мовного акту за схемою «А розглядати у якості Б», директиви – «адресат А зробив Б», а комісиви – «обіцяю, що зроблю А» [7, с. 50]. Через такі висловлювання відбувається конструювання соціальної реальності, наслідком чого є конструювання держав та відношень між ними. Із цього випливає ідея Онуфа, що правила не тільки регулюють дії, але й конституують їх.

Отже, не відкидаючи існування реальності (на відміну від радикальних конструктивістів), він стверджує, що вона також конструюється через зазначені мовні акти. Цю реальність регулюють правила і норми, які розділяються та визнаються індивідами. І агенти можуть впливати на міжнародні відносини через мовні акти [6, с. 60–61]. Виходячи із цих положень, цікаво проаналізувати з точки зору конструктивізму дискурс В. Путіна, який він спробував ввести, коли оголошував початок війни [12].

Військове вторгнення Росії 24 лютого 2022 року — це входження міжнародної спільноти у точку біфуркації, після якої для системи міжнародних відносин відкрились різноманітні сценарії розвитку. На різних етапах (умовно кажучи, «поворотах») конфлікту додатково з'являлися нові та зникали деякі попередні варіанти розвитку. Як вже зазначалося, точка біфуркації не є точкою з огляду на темпоральність — вона може простягатися у часі. І тому в такому вимірі вона не виглядає точкою — фігурою без довжини та ширини. У перший день конфлікту В. Путін звернувся до українських військовослужбовців з пропозицією скласти зброю та «йти додому». Можна припустити, що такий розвиток подій (деморалізація у лавах Збройних сил України, масове дезертирство, капітуляція армії тощо) готувався завчасно та прораховувався аналітиками як один зі сценаріїв. Також можемо припустити, що цей сценарій був не єдиним із прорахованих, адже така практика є звичною під час планування воєнних операцій.

Названа вище подія не є прикладом виключно конструктивістського конструювання реальності, коли дійсність відтворює мовні акти (speech acts) агента [3]. Адже в цьому випадку дійсність теж внесла свої корективи — тоді багато мешканців прокинулися від перших обстрілів. Ця подія є цікавою з точки зору конструювання сценарію розвитку відносин між Україною та Росією після військового вторгнення 24 лютого. Як показала практика, розвиток подій пішов за іншим сценарієм. Видається цікавим проаналізувати цю ситуацію з конструктивістської точки зору.

Це цікавий приклад того, що С. Плотнікова називає дискурсивним конструюванням майбутнього. З її точки зору, реальний світ знаходиться у перманентному соціальному конструюванні. Тож виникнення у ньому певного дискурсу призводить до його дискурсизації. З цього погляду, дискурсивне конструювання — це «дискурсивна діяльність з породження

поки ще не існуючого буття» [с. 42]. У рамках дослідження дискурсивне конструювання зводиться до породження ментальних конструктів у ментальному просторі. Дискурс, як обговорення, або як введений у порядок денний наратив породжує інтенціональність ментального простору щодо таких конструктів, провокуючи когнітивні функції та процеси.

Тож з огляду на концепцію Онуфа, маємо наступні приклади:

- Репрезентатив — це введення наративу так званої «спеціальної військової операції». Цей евфемізм до слова «війна» вписується в дискурс «визволення України» та «денацифікація». Він відповідає логіці мовного акту «А розглядати у якості Б» за Онуфом: «війну розглядати як так звану спеціальну військову операцію».
- Директив — це звернення до військових ЗСУ скласти зброю та покинути лави армії. Це відповідає логіці «адресат А зробив Б», де адресат А — військові ЗСУ, а директива — «повертатися до своїх сімей».
- Комісив — це погрози третім силам, якщо вони втрутяться у цей конфлікт. Це логіка «обіцяю, що зроблю А», де А — це виконання погроз.

Таким мовним актом, як зазначений вище виступ, цільовій аудиторії пропонувався конкретний сценарій розвитку системи. Воєнне вторгнення як точка біфуркації однозначно виступає у ролі кризи для України, на яку країна могла відреагувати по-різному. З цього можна виділити два основних сценарії: почати боротьбу, мобілізувавши усі внутрішні ресурси, або здатися. Ми не можемо достеменно знати, які саме сценарії розробляли під час підготовки до вторгнення, але можемо припустити два схематичні варіанти. Більше того, виглядає малоімовірним, що розроблялися лише два варіанти розвитку подій. Однак для ілюстрації сценарного управління видається достатнім сконструювати два умовних сценарія. Це є сценарій 1 та сценарій 2 на рисунку 1:

- сценарій 1: війна, як повномасштабний спротив воєнному вторгненню через мобілізацію усіх ресурсів та направлення їх на боротьбу; Росія стикається із спротивом, який їй потрібно долати великими зусиллями; класична війна з лінією фронту, яка просувається від точок інвазії на кордоні до умовного центру країни;
- сценарій 2: військові складають зброю, відмовляються воювати, повертаються додому; військова інтервенція проходить без спротиву з боку України та триває до тижня; замість війни — це так звана «спеціальна військова операція» по «звільненню» України.

Ще раз варто підкреслити, що ці сценарії умовно сконструйовано в рамках цієї роботи як гіпотетичні та як ті, що умовно могли розглядатися під час підготовки до нападу. Очевидно, що перший сценарій гіпотетично сформований на основі розвитку подій на практиці, другий — оснований на виступі В. Путіна. Власне, нам видається цікавим другий сценарій, який не здійснився. Якщо відносини між Росією та Україною проходять через точку біфуркації, то стояла задача за допомогою малого резонансного впливу спрямувати ментальні простори за сконструйованим сценарієм у напрямі відповідного атрактора.

Для конкретно цього випадку малий резонансний вплив — це промова, скоріше за все завчасно записана та в потрібний час опублікована на офіційних ресурсах. Мовний акт почали поширювати через засоби масової інформації, що, дещо умовно, але теж можна віднести до малого резонансного впливу. Навіть якщо його теж вважати таким — це все одно малий вплив у порівнянні з потужностями задіяних військових потужностей. Частина наративу, ймовірно, відноситься до внутрішнього споживача — це мережа ментальних просторів мешканців Росії. Однак частина мовного акту явно відноситься до військових та силовиків України — там пролунав заклик скласти зброю та «повертатися додому».

Цей аналіз було зроблено з точки зору класика конструктивізму Н. Онуфа [1]. Цікаво це зробити з огляду на підхід А. Вендта — найбільш відомого конструктивіста та представника «другого покоління». З його точки зору майже всі елементи міжнародної політики сконструйовано [5]. Власне кажучи, реальність виступає соціальним конструктом, хоча в цілому Вендт і не заперечував існування об'єктивної реальності. Тут акцент робиться на онтології міжнародних відносин — вони базуються на цінностях, ідентифікації та подібних аспектах. Тобто «мова йде про колективний зміст, який накладають на об'єкт [1, с. 57]». Таким чином, на передній план виходять аксіологічні чинники, які впливають на формування структури міжнародних відносин. З такої точки зору трансформаційні процеси проходять з огляду на ціннісні чинники. Будь-яке суспільство, сталий колектив людей «поряд із формально існуючими «правилами гри» ... володіє набором неформальних норм [9, с. 370]». У рамках дослідження вони називаються ментальними конструктами, оскільки формують із себе стійкий патерн, який володіє певними атрактивними якостями.

З точки зору Вендта, міжнародні відносини є результатом конструювання соціальної реальності на основі ціннісних складових. Значну роль він відводив ідентичності, коли агенти визначаються між собою, хто є хто: «друг», «суперник» чи «ворог». У процесі конструювання відбувається «дискурсивна взаємодія між внутрішньою політикою та міжнародними інститутами [7, с. 67]». Не відкидаючи існування реальності, Вендт виводить ідентичність із динамічних відносин між матеріальною структурою, соціальною структурою та внутрішньою політикою. Таким чином, на основі ідентичності конструюються національні інтереси держави.

Цікаво проаналізувати означені вище сценарії розвитку структури відносин між Україною та Росією після проходження точки біфуркації (вторгнення 24 лютого 2022 року) з точки зору концепції Вендта. Якщо з позиції Онуфа легко пояснюється дискурс Росії, то вендівська концепція гармонійно накладається на реакцію України, теж у відповідності до тих же сценаріїв.

Перший сценарій (який власне і відбувся) ґрунтується на ідентифікації України як європейської країни, частини західної цивілізації. У такому випадку дискурс Путіна сприймається як чужорідний та не знаходить достатньої підтримки. Тож подальша реакція на вторгнення — як на воєнну агресію. У такому випадку атрактором виступає образ європейської

спільноти, який приваблює ментальні простори у цьому напрямі після проходження точки біфуркації.

Другий сценарій (який ми гіпотетично сконструювали на основі звернення Путіна) вводив дискурс ідентичності із Росією, у якому Україна є частиною умовного «руського світу», який можна дещо умовно позначити як православну цивілізацію у гантінгтонівській концепції «зіткнення цивілізацій» [2].

Таким чином, сценарне управління у конкретно цій ситуації оперує ідентифікаціями «ворог» (сценарій 1) та «друг» (сценарій 2). Другий сценарій мав стати реальністю у разі сприйняття Росії як «друга», який несе з собою «денацифікацію». Реалізувався же сценарій з «ворогом», який знищує країну.

Звісно, реакція України у цьому розгляді є дещо спрощена та редукована до реакції керівництва. Адже для того, аби говорити про реакцію суспільства у цілому, потрібно проводити додаткові дослідження, які у нашому випадку не входять до цілей цієї наукової роботи. Однак є підстави вважати, що в цілому в соціологічному вимірі ситуація з суспільною думкою в загальному вимірі відповідає заявленій тут реакції України.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Метод сценарного управління у синергетичній моделі конструювання ментального простору дає можливість віднайти точки для резонансного впливу на відкрити складну систему. Це управління формує образ майбутнього, фіксує його у ролі атрактора для складної відкритої системи міжнародних відносин. Зокрема це було продемонстровано на прикладі виступу В. Путіна, коли він оголошував так звану «спеціальну військову операцію» 24 лютого 2022 року, що розглядається як спроба ввести дискурс у відносини між Україною та Росією, який би вплинув на перебіг воєнних дій в інтересах агента. Такий малий резонансний вплив на суспільство у точці біфуркації мав на меті спровокувати перебіг військового вторгнення по заданому сценарію. Загалом цей випадок добре ілюструє конструктивістську парадигму Н. Онуфа, коли «ми конструємо світ, світ конструє нас».

З метою перспективи подальших досліджень можна вказати емпіричне вивчення динаміки змін ідентичності українського суспільства після воєнного вторгнення. Є передумови вважати, що тут відбулися кардинальні зміни, які можуть викликати науковий інтерес. Як метод дослідження можна запропонувати контент-аналіз та дискурс-аналіз контенту у соціальних мережах, зокрема як змінилося смислове наповнення постів з «проросійського» на «антиросійський».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Alekseeva T. A. (2022). The «Third Generation» of Constructivism: What's New? *Social'nye i gumanitarnye znaniya*, 2022. 6-21.
2. Huntington S. P. (2000). The clash of civilizations?. In *Culture and politics* (pp. 99-118). Palgrave Macmillan, New York.

3. Onuf N. (2013). *Making sense, making worlds: Constructivism in social theory and international relations*. Routledge.
4. Polak F., Boulding E. (1973). *The image of the future*.
5. Wendt A. (1992). *Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics*. *International organization*, 46(2), 391-425.
6. Азизов У. *Конструктивизм в международных отношениях*. Litres, 2022.
7. Алексеева Т.А., Минеев А.П., Лошкарёв И.Д., Ананьев Б.И. «Квантовый подход» к международным отношениям: научное издание. М.: АНО «Редакция журнала «Знание-сила», 2018. 110 с.
8. Желтикова И.В. *Образ будущего как образ // Ученые записки Орловского государственного университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки*. 2013. С. 75-80
9. Іщенко І. В., Дяченко Д. В. *Аксіологічні чинники політичної нестабільності у контексті трансформаційних процесів // Гілея: науковий вісник*. 2018. Вип. 130. С. 370-372
10. Князева Е. Н. (2010). *Конструирование будущего // Экономические стратегии*. Вип. 12(4). С. 88-97
11. Кременчуцька М. К., Добриніна І. В. *Образ майбутнього: конструювання та репрезентація // Психологія та соціальна робота*. 2020. Вип.2, 52. С. 84-95
12. *Обращение президента Российской Федерации*. URL: <https://youtu.be/sIPMD9sPhA>
13. Плотникова С. Н. *Дискурсивное конструирование как теоретическое понятие // Известия Волгоградского государственного педагогического университета*. 2014. № 5 (90). С. 41-46.
14. Поліщук О. *Філософський аналіз культури як засіб творення колективної дії та конструювання майбутнього // Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2017. Вип. 1(16). С. 82-89.
15. Філіпов, С. *Синергетична модель конструювання ментального простору в міжнародних відносинах // Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2022. Вип. 14(1(29)). С. 111-119

REFERENCES

1. Alekseeva, T. A., Mineev, A. P., Loshkarev, I. D., & Anan'ev, B. I. (2018). «Kvantovyy podhod» k mezhdunarodnym otnoshenijam [«Quantum approach» to international relations] [in English].
2. Huntington, S. P. (2000). *The clash of civilizations?*. In *Culture and politics* (pp. 99-118). Palgrave Macmillan, New York [in English].
3. Onuf, N. (2013). *Making sense, making worlds: Constructivism in social theory and international relations*. Routledge [in English].
4. Polak, F., & Boulding, E. (1973). *The image of the future* [in English].
5. Wendt, A. (1992). *Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics*. *International organization*, 46(2), 391-425 [in English].
6. Azizov, U. (2022). *Konstruktivizm v mezhdunarodnyh otnoshenijah [Constructivism in international relations]*. Litres [in Russian].

7. Alekseeva, T. A. (2022). «Kvantovyy podkhod» k mezhdunarodnym otnosheniyam: nauchnoye izdaniye [The «Third Generation» of Constructivism: What's New?]. M.: ANO «Redaktsiya zhurnala «Znaniye-sila» [in Russian].
8. Zheltikova, I. V. (2013). Obraz budushhego kak obraz [The image of the future as an image]. *Uchenye zapiski Orlovskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Gumanitarnye i social'nye nauki - Uchenye zapiski Oryol State University. Series: Humanities and social sciences*, (5), 75-80 [in Russian].
9. Ishhenko, I. V., & Djachenko, D. V. (2018). Aksiologichni chinniki politichnoi nestabilnosti u konteksti transformacijnih procesiv [Axiological officials of political instability in the context of transformational processes]. *Gileja: naukovij visnik - Gilea: scientific bulletin* 130, 370-372 [in Ukrainian].
10. Knjazeva, E. N. (2010). Konstruirovanie budushhego [Designing the future]. *Jekonomicheskie strategii - Economic Strategies*, 12(4), 88-97 [in Russian].
11. Kremenchuc'ka, M. K., & Dobrinina, I. V. (2020). Obraz majbutn'ogo: konstrujuvannja ta reprezentacija [The image of the future: constructing that representation]. *Psihologija ta social'na robota - Psychology and social work* 2,52, 84-95 [in Ukrainian].
12. Obrashhenie Prezidenta Rossijskoj Federacii [Address of the President of the Russian Federation]. Retrieved from <https://youtu.be/sIPIMD9sPhA> [in Russian].
13. Plotnikova, S. N. (2014). Diskursivnoe konstruirovanie kak teoreticheskoe ponjatje [Discursive construction as a theoretical concept]. *Izvestija Volgogradskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta - Proceedings of the Volgograd State Pedagogical University*, 5, 90, 41-46 [in Russian].
14. Polishhuk, O. (2017). Filsofs'kij analiz kul'turi jak zasib tvorennya kolektivnoi dii ta konstrujuvannja majbutn'ogo [Philosophical analysis of culture as a basis for the creation of collective activity and construction of the future]. *Filosofija ta politologija v konteksti suchasnoi kul'turi - Philosophy and political science in the context of modern culture*, 1(16), 82-89 [in Ukrainian].
15. Filipov, S. (2022). Sinergetichna model' konstrujuvannja mental'nogo prostoru v mizhnarodnih vidnosinah [A synergistic model of constructing the mental space in international environments]. *Filosofija ta politologija v konteksti suchasnoi kul'turi - Philosophy and political science in the context of modern culture*, 14(1(29)), 111-119 [in Ukrainian].